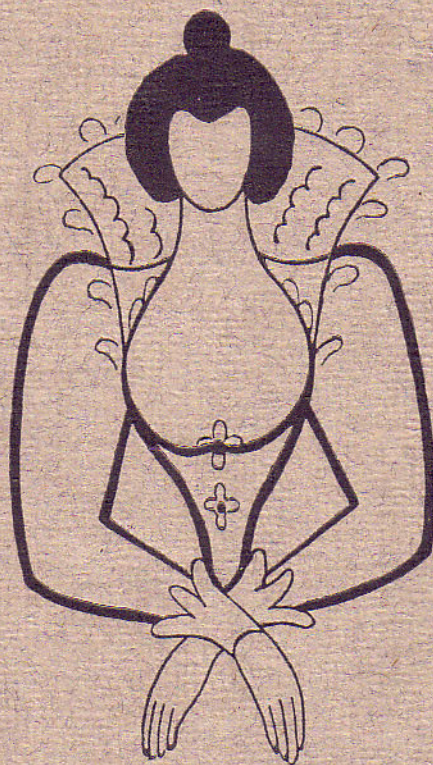

IRMA GRAM
DE GAMLE
KNIPLINGERS
HISTORIE

KRISTIANIA
FORLAGT AV H. ASCHEHOUG & CO. (W. NYGAARD)
1921

DE GAMLE
KNIPLINGERS
HISTORIE

DE GAMLE
KNIPLINGERS
HISTORIE

AV

IRMA GRAM

KRISTIANIA
FORLAGT AV H. ASCHEHOUG & CO. (W. NYGAARD)
1921

HENRICHSON OG LIES BOKTRYKKERI, KRISTIANIA

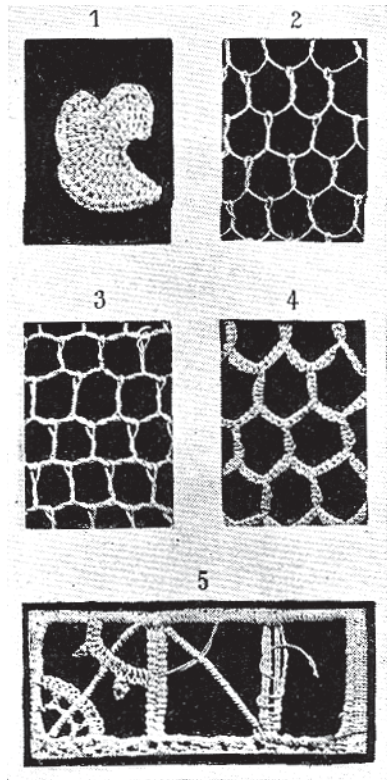
F O R T A L E

Den voksende interesse for gamle kniplinger er grunden til at denne bok er skrevet.

Der findes intet norsk arbeide om dette emne og sparsomt nok er det, hvad man herhjemme kan faa hos bokhandlerne av utenlandsk literatur om det. Jeg synes derfor at en norsk kniplingsbok, selv om den ikke pretenderer at være et videnskabelig verk, kunde være paa sin plads, saa en vaagnende interesse kunde finde næring og videre utvikling.

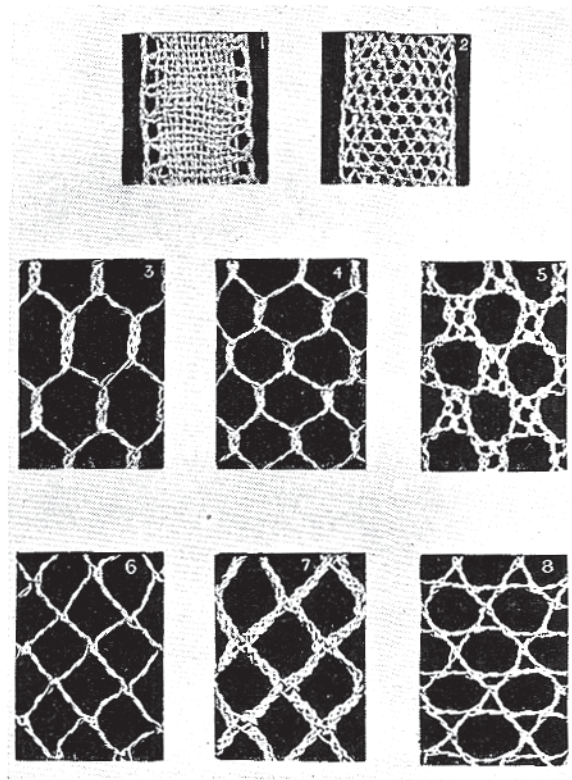
Kunde boken min opfylde denne mission var hensigten opnaadd.

Irma Gram.

Pl. I. *Detaljer av sydde kniplinger (forstørret).*

Nr. 1. Toile av syet knipling. Nr. 2. Reseau av syet Brüssel. Nr. 3. Reseau av syet Alençon. Nr. 4. Reseau av syet Argentan. Nr. 5. Ufærdig eksemplar av Reticella.

Pl. II. *Detaljer av putekniplinger (forstørret).*

Nr. 1. Toile av knipling (mat). Nr. 2. Aapent toile av Brüsseler knipling (grillé). Nr. 3. Kniplet Brüssel resseau (drochel). Nr. 4. Malines-resseau. Nr. 5. Saakaldt «Cinq-trous» resseau. Nr. 6. Lille-resseau. Nr. 7. Valenciennes-resseau. Nr. 8. Saakaldt «Fond Chant».

TEKNISKE UTTRYK

- à l'Aiguille = sydde kniplinger.
- Application = kniplinger, hvor ornamentet er knipt separat og saa paasyet en enten haandknipt eller maskinknipt bund.
- Araignées = prydsting som ser ut som edderkopspind.
- Barettes paralleles = likeløpende baand, forbundet med sik-sakgaende brider.
- Brider = smale bindeled, der holder mønstret sammen hvor der intet reseau er.
- Buratto = en grov linvæv.
- à la Candelière = mønster i kandelaberform.
- Cercles = prydsting i ringform.
- Cinq-trous = prydsting, hvori der er 5 huller.
- Cordonnet = kontur.
- Drochel = Brüssels knipte reseaumasker.
- Eisgrond = Malines ofte benyttede reseaumasker.
- Étoiles = prydsting i stjerneform.
- Fond chant = Chantillys' reseau.
- Fond double = D. s. som Fond chant.
- Fond ecailé = maske dannet av 6 picotbesatte brider.
- Fond de neige = se side 10.
- Fond rosacé = se side 61.
- Grillé = toilé i halvslag.
- Jours = se modes.
- Lacis = filetarbeide.
- Maille ronde = rund maske; den første, der benyttedes i flamske kniplinger.
- Mariage = prydsting med 6 store, 6 smaa huller.
- Mat = toilé i trekvartslag.
- Modes = aapninger, som indesluttes av mønstrets forskjellige dele, der utstyres med prydsting.
- Modano = italiensk benævnelse for lacis.
- Picots = smaa knuter hvormed briderne utstyres.
- Point d'esprit = prydsting i forslag.
- Point plat = fransk benævnelse paa sydde kniplinger uten relief.
- Punto a groppo = macramé.
- Punto rammendo = stoppesting.
- Reseau = en bund av smaa regulære masker.
- Raccroc = et næsten usynlig sting, hvormed reseauet føies sammen.
- Rosoni genovesi = store tungete genueser-kniplinger.
- Spinkop = prydsting, samme som araignées.
- Toilé = det tette kniplingsarbeide, baade syet og knipt og kaldes saa, fordi det ligner lerret eller lin.

I T A L I E N

De første smaa antydninger til kniplinger samt uttrækssømmen (*tirati*) har til at begynde med været brukt til utsmykning av lintøi. Det omsigsgripende bruk av dette til personlig benyttelse skyldes den humanistiske bevægelse i renaissancen i Italien. Et av denne bevægelses mange principper var det, at herkomsten ikke var avgjørende for menneskets værd og at der intet andet adelskap var end det, der kunde vindes ved personlig fortjeneste. Da saaledes fødselen ikke gav nogen særskilt forret, la derfor alle an paa ved høvisk optræden og pene manerer at gjøre sine medfødte fortrin gjældende. Klædedragten blev da ogsaa især gjenstand for omtanke. Det blev et dogme, at den smukkeste og klædeligste mulige dragt hørte med til personlighetsens fuldendelse. Med denne nye forfinede livsførelse fulgte saa helt naturlig sansen for renslighet. De gamle tykke og brogede middelalderlige dragter, der ofte bares like indtil kroppen aar ut og aar ind uten at vaskes, blev vraket som uhygieniske og — hvad de i høi grad var — ildelugtende.

Skjorter og linneder blev nu tat i bruk til at bæres under den nye dragt, og med lakener og putevar blev sengene redet.

Datidens forfattere skriver ofte om lintøiets mængde og prydelige utsmykning.

Giovio nævner med foragt Massimiliano Sforza, der ved sin tyske opdragelse hadde tilegnet sig saa mange urenlige vaner; — selv kvinder kunde ikke faa ham til at bytte undertøi, og det fremhæves, hvor sterk misnøie slik uvane vakte.

Nu skal vi først se hvorledes man begyndte at smykke sit lintøi og hvorledes denne begyndelse vokser og blir en kunstindustri av høi rang.

Den kunstneriske trang til ikke at la en vævning ende skarpt avklippet,

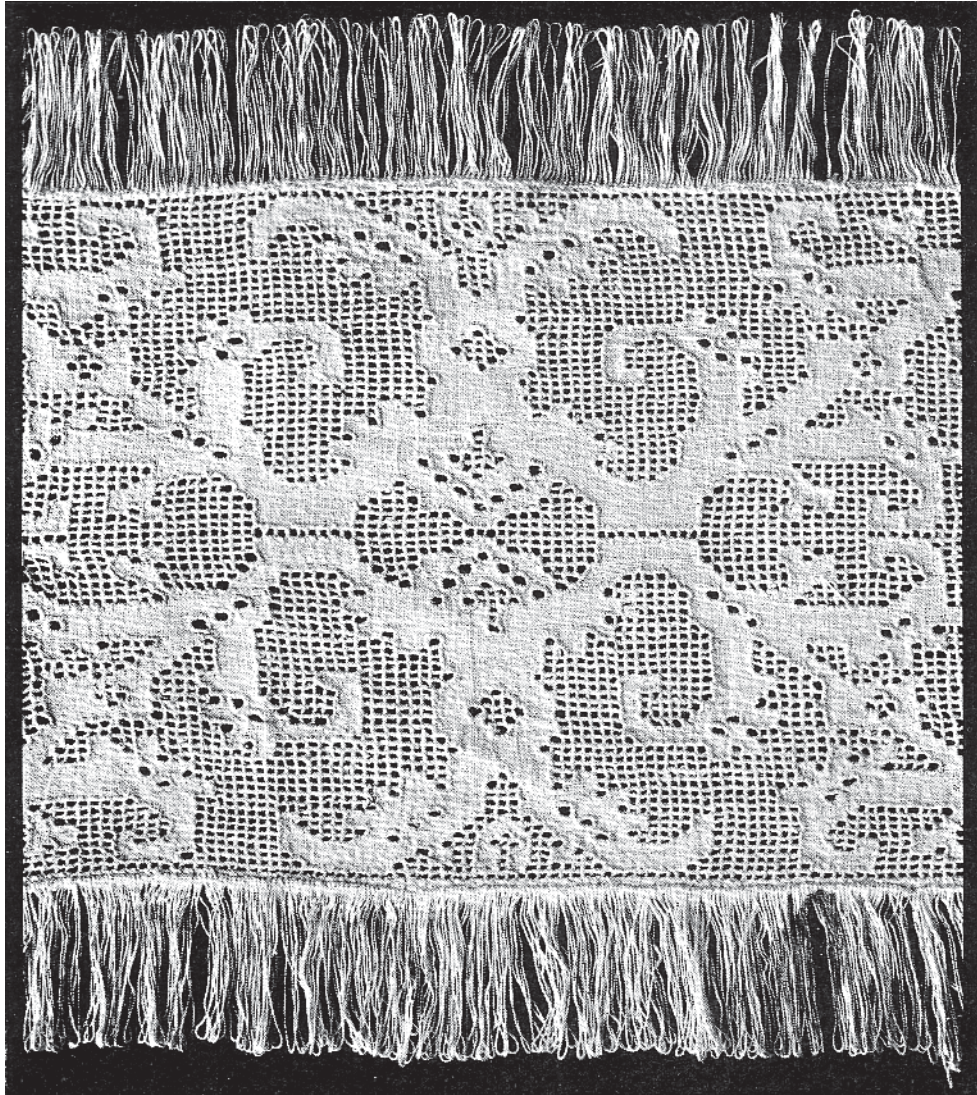

Fig. 1. Enkel uttrækssøm (*fli tirati*).

men la det opløse sig i frie former har altid været tilstede. Dette kan opnaaes ad to veie: 1) enten at opløse stoffet indenfor dens rand — trække ut traade (*tirato*) eller 2) tilføie det nye former — sætte ind fryndser (*macramé*.)

Paa det første grundlag utvikles den sydde knipling, paa det andet putekniplingen.

Aapen lin lar sig let trække sammen, og tæt lin kan gjøres klar ved at trække traade ut. Dette er begynnelsen til «uttrækssømmen», som brukes saa meget i Middelhavslandene i det 16de og 17de aarh. Av uttrækssømmen er der to sorter:

1) Enkel uttrækssøm (*fili tirati*), hvor traadene kun trækkes ut fra en kant; de gjenstaaende traade syes da sammen med forskjellige slyng i mer eller mindre kunstfærdige hulsømsmønstre.

2) Dobbelt uttrækssøm (*fili tagliati*), hvor traadene med regelmæssige mellemrum blir utklippet eller utdraget i to retninger (baade rending og islet); de i rutemønster gjenstaaende staver blir kastet over med en traad, saa der staaer en fast netbund igjen. Denne netbund utstyres med mønstre, der syes enten i stoppesting (*punto rammendo*) eller i linvævsting (*punto di tela*). Ofte lot man mønstret fremstaa i linet urørt, saa kun den utstyrte bund fremhævet dette. (Se Sicilien.)

Dette stadium av uttrækssømmen har en stor plads i al gammel tekstilkunst. I Norge har den især slaat rot i Nordmør, hvor den fremdeles pynter de forskjellige dragtdele saavel som sengetøi og duker. [Se Hans Dedekam: Hvitsøm fra Nordmør.] I dobbelt uttrækssøm var der et betydelig rikere felt til videre utsmykning end i enkel uttrækssøm. Man utvidet kvadraterne, man spændte over de store tomme flater og fandt paa en mængde variationer at fylde utskjæringsåpningerne med. Denne utvikling av «*fili tagliati*» blev kaldt «*Reticella*», — dette stadium, der kræver helt mesterskap i teknikken hæver hvitsømmen til kunst. Man har fremdeles linvæven til underlag, saa mønstrene blir strengt geometriske, bundne som de er til linets tekstur. Et stadig benyttet mønster i *reticellaen* er firkanterne fylde med hjul og stjerner — de store tunger i kanten er ogsaa typiske. Dette er forbillede til den danske Hedebo-søm og

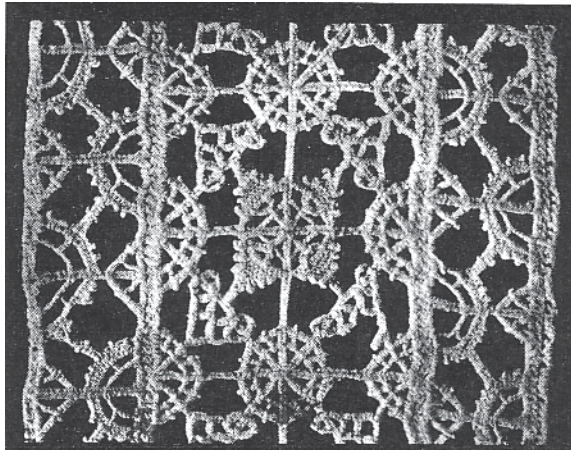

Fig. 2. Dobbelt uttrækssøm (*fili tagliati*).

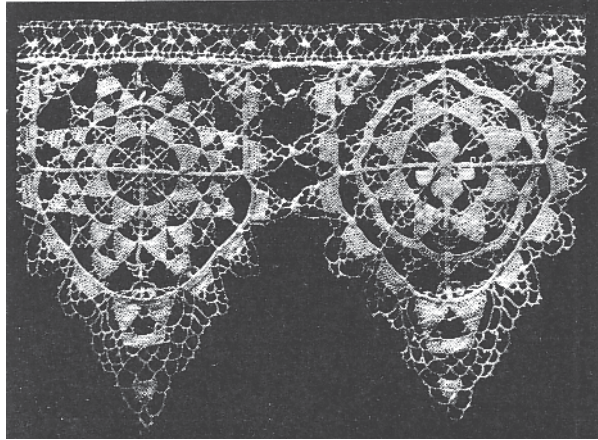

Fig. 3. Reticella.

i Siena i midten av det 14de aarhundrede og er udødeliggjort ved sine fresker i Palazzo Publico. Paa en av disse sitter «Fredens gudinde» støttet til en pute med rikt reticella-utstyr, og et av de tidligste steder knipling nævnes, er i en av Lucretia Borgias garderobefortegnelser dateret 1502, hvor der staar «et stykke hvit knipling».

Disse tilfælder er forøvrig undtagelser, — reticella blev først europæisk mode uti det 17de aarhundrede og fra den tids portrætter er det man kan slutte sig til dens popularitet.

Vi har allerede hørt, at i reticella blev linet klippet væk baade paa kryds og tvers, det blev saaledes overflødig; herfra er kun et skridt og man er ved den første sydde fri knipling. Den er syet av bitte smaa knaphulssting i rankemønster og kan med fantasi varieres i det uendelige, — i bladenes utfylldning med smaa aapninger, i blomsternes frøhus med forskjellige prydsting og i bridernes utstyr. Uavhengig av linet har man frie hænder; man er kommen bort fra den konventionelle geometri og kan gi sig sin fantasi i vold. Arbeidsredskaperne er enkle — det er en naal og en lintraad, — man skaper en knipling, lager noget av praktisk talt intet. Denne første knipling blev kaldt «Punto in aria» (sting i luften) og paa dette grundlag utviklet der sig med Venedig som centrum i den 1ste halvdel av det 16de aarhundrede til den sidste tredjedel av det 17de aarhundrede en kniplingsindustri, man aldrig har set maken til.

Dens begyndelse var beskeden; vi har hørt om kniplingens bruk til utsmykning av lintøi, likesaa blev den som en smal liten tunge sat som av-

den norske Hardanger- og Rindals-søm. I mange norske kirker findes der alterduker i denne teknik i utvilsomt nordisk arbeide.

Reticellaen blev overordentlig meget brukt; naar man studerer gamle portrætter, faar man et overvældende indtryk av hvilken rik anvendelse den har hat. Et av de første billeder hvor reticellaen fremkommer er av Ambrogio Lorenzetti, som levet og arbeidet

Fig. 4. Engelsk portræt dat. 1614 med reticella-utstyr.

Fig. 5. Fyrsteportrætter fra omkring 1600 med reticella-utstyr.

slutning paa de brede tagliato-stykker. Men industrien vokser sig hurtig stor, og snart ser man tagliato og knipling forenet til et hele; kniplingens mønster med store tunger i harmoni med tagliatioens. Dette er grundtypen paa renaissancekniplingen. Denne forandres langsomt — i barokken optar kniplingen hele pladsen, og tungerne er skrumpet ind til smaa picoter i kanten.

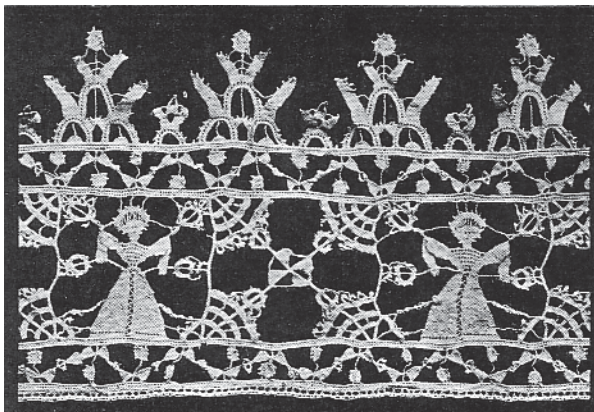

Fig. 6. Punto in aria.

Det er den spæde elegant slyngede ranke, der udvikler sig i punto in aria eller point plat de Venice, som den ogsaa kaldes, fordi den var ganske flat, i modsætning til sin efterfølger reliefkniplingen. Disse spæde ranker findes ogsaa sammen med figurfremstillinger, f. eks. mennesker i middelalderlige dragter, dyr, fugle og smaa nydelig naturlig tegnede blomster, alt som regel sammenholdt med brider.

Efterhaanden blev mønstrene elegantere og friere; figurfremstillingen forekommer fremdeles, men nu i den nye maleriske dragt, der endelig har avløst den spanske mode. Dyrene blir større — man ser halsende hunde og store majestætiske paafugle. De store tunger beholdes endnu.

Saa endelig sætter barokken helt ind og sprænger baade teknik og mønster. Teknikken forandres derhen, at der blir sat relief om mønstret, denne relief blir dannet av traade — flere eller færre eftersom relieffet skal være tykt eller tyndt — disse syes over med tætte sting. Nu fremstaar den ubestridt pragtfuldeste av alle kniplinger, denne barokknipling par excellence, som hadde sit uavbrutte enevælde fra 1650—1700, den berømte reliefknipling — punto a rilievo — gros point de Venice. Den har frembragt rene vidundere og er storslagen i sin skulpturlignende pragt. Den er helt utgaat av Italiens aand og som intet andet smykke klær den den tids suveræne italienske kvinde. Mønstret i denne pragtknipling er den frie lekende akantusranke med det store blomsterverk (*punto a fogliami*). Denne ranke vokser ved teknikkens hjælp og blir stor og svulmende; det rike bladverk gjennembrytes av an utallighet av varierte smaa prydsting. Ved mønstrets selvfølgelighet i rankernes stigende og synkende rytme, med sine aapne

Fig. 7. Reliefknipling (punto á rilievo).

Fig. 8. Reliefknipling (punto à rilievo) detail av foregaaende.

jours, der fyldes med rikt blad-, blomst- og knopverk, og syet, som den er med den bedste teknik er og blir den til alle tider verdens standardknipling.

I South Kensingtonmuseet i London er der en deilig samling av disse kniplinger. Der findes bl. a. en messeskjorte, som er besat med en ca. $\frac{1}{2}$ m. bred gros point de Venice.

Disse kniplinger er nu omtrent uerholdelige; ialfald maa der betales store summer for dem. De er arbeidet av kunstnerisk anlagte kvinder, som elsket det skjønne i den grad, at de ikke skydde de store vanskeligheter, men ufortrødent sang den italienske kniplesang — som den dag idag synges i knipleskolerne i Burano — mens naalen gik ut og ind i tegningens indviklede svingninger.

Dette er den venetianske kniplings klimax. Den gyldne strøm, som især fra Frankrike rullet ind, stanset da Colbert, træt av de overhaandtagende utgifter aaret 1665 fik smuglet venetianske kniplersker ind til Frankrike for at disse kunde oplære de paa forhaand meget dygtige kniplersker i italienske points. (Se Frankrike side 51.)

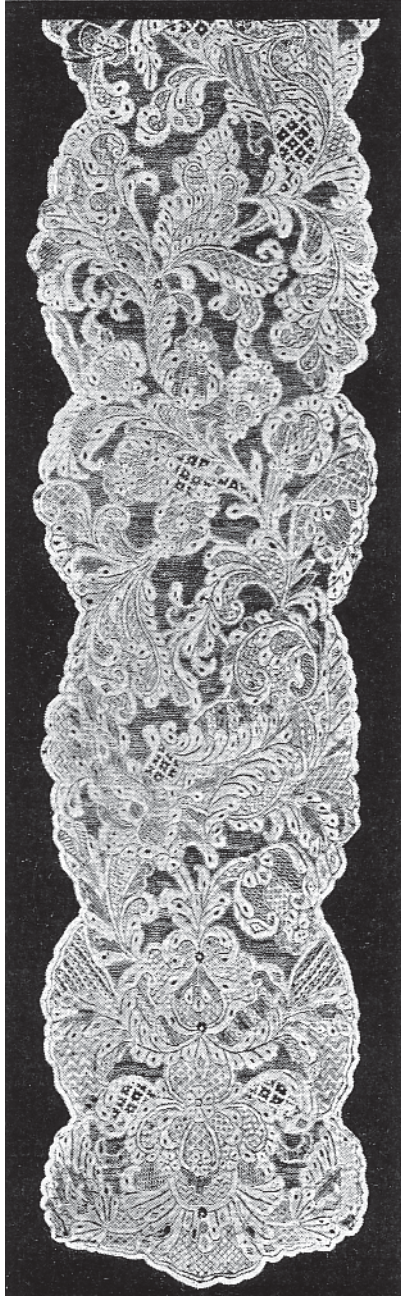

Fig. 9. Venetiansk reseauknipling.

Den venetianske reseauknipling er udelukkende syet, og naar man nøie eksaminerer prydnettene, kjender man dem igjen fra reliefkniplingen. Reseaukniplingen fik kun en stakket levetid i Venedig.

I Alençon hvor de venetianske kniplinger blev kopierte med saa stor dygtighet, tok man ogsaa reseaukniplingen til model. De adskilles dog ved, at den venetianske reseauknipling ikke har nogen kontur, som i Alençon. Vel søkte de venetianske kniplersker i det længste at holde stand mot den farlige konkurent, men da den venetianske kniplingsindustri saa at si omplantedes til Frankrike, døde reseaukniplingen ut i Venedig. Den venetianske reseauknipling er prototypen til den gamle brüsselerknipling, men der er den kniplet, ikke syet.

Rossaline kaldes en knipling, som blev arbeidet i Venedig i den anden halvdel av det 17de aarhundrede, dens eiendommelighet er de nette blade, der er lagt oppaa de smaa blomster, og de nydelige i rosetter sammensillede picots, der er sat paa briderne og som ser ut som stjerner eller som smaa snefnug, kniplingen kaldes ogsaa derfor ofte «point de neige». En gammel venetiansk rossaline er det yndigste og fineste man kan tænke sig. Rossalinen var den sidste originale knipling, der fremkom i Venedig, den sidste av den række sydde kniplinger, som har bragt Italien saa stort ry og som maa henregnes til kunstindustriens ypperste frembringelser.

Vi har nu netop set at den sydde knipling har utviklet sig fra uttrækkssømmen; nu skal vi faa se hvorledes putekniplingen har utviklet sig fra den anden form for

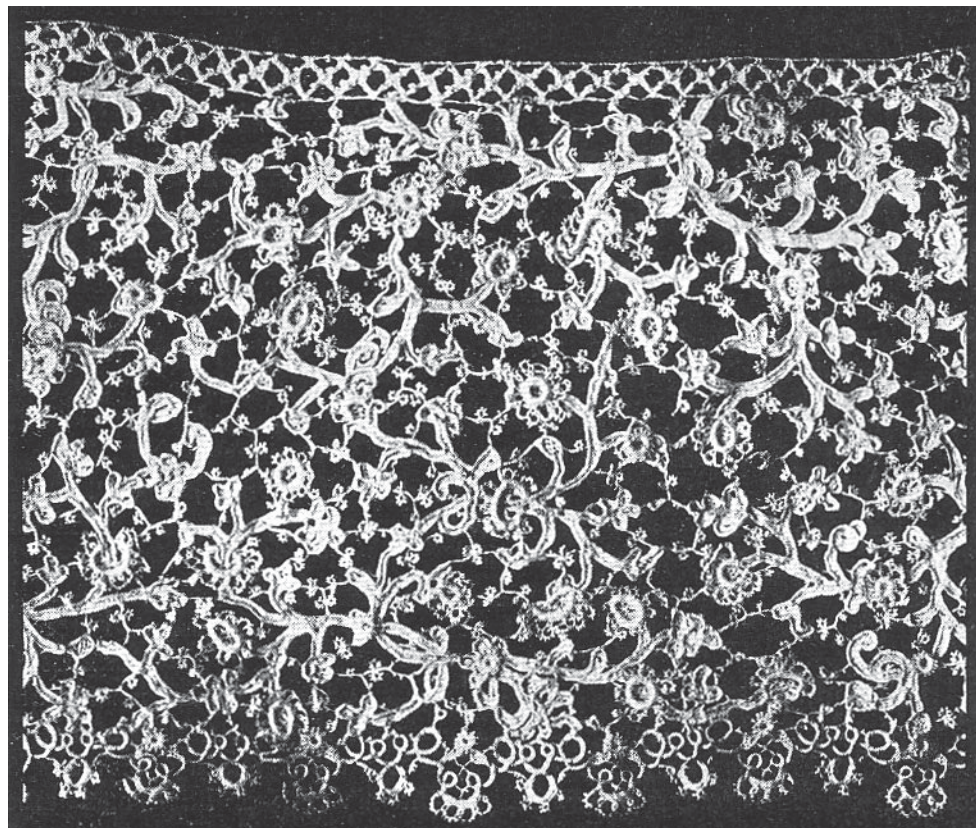

Fig. 10. Rossaline.

prydavslutning paa linvæven, — den at tilføie nye former, sætte ind frynser. Disse flettes i mønstre og sees ofte paa arbeider i slavisk og nordisk husindustri. De kaldes i Norge for «Dukfletter» og er macraméens umiddelbare forløper. I macraméen knytter man mønstret. Oprindeligt skal denne teknik være arabisk; mønstrene er i Italien reticellaens, oversat til macraméteknikken (punto à groppo). Materialet er lin eller forskjellig farvet silke. Macraméens kompakthet gjorde den særlig skikket til al slags possement. Ogsaa paa knytteprincippet hviler filetarbeidet, der i Italien kaldes modano, i Frankrike lacis. Teknikken er her den samme, der fra uraldertid er brukt i fiskegarnene. Den regelmæssige bund av firkantete masker, begrænset av faste knuter, frembød en udmerket grund til utbrodering og

Fig. 11. Filet eller lacin.

ogsaa benyttet. Fig. 11 er et brudstykke av en duk fra Cluny-museet fra Ludvig den 13des epoke. Her er linstykkerne utstyret med «point coupé» som det kaldes i Frankrike, — i Italien «intaglia tela» og hører med under «utskaarssømmen». Der er arbeidet mange smukke stykker i denne kombination av filet og lin, og mange ting er opbevaret. Der blev lavet alterduker, gardiner og bordduker, ganske efter ens religiøse eller verdslige smak. Et sengeteppe Catharina av Medici lavet er særlig ofte omtalt. Hun interesserte sig meget for dette arbejde og lot sin kvindelige opvartning beskjæftige sig hermed i alle sine ledige stunder. I en av hendes bofortegnelser nævnes en kuffert, der indeholdt 381 umonterte stykker; mens en anden kuffert indeholdt 483 broderte stykker.

Buratto blev en linvæv kaldt, der var overordentlig grov og aapen og skulde erstatte filet eller lacin, som den ogsaa kaldtes, saa man slap selv at arbejde denne og saaledes bare fik fornøielsen at brodere.

I macramé og filet var knyttingen princippet, i den første puteknipling er det fletningen.

At gjøre rede for knyttingens mangehaande tekniske variationer er her

et rikt tumlefeld for kvindernes fantasi; man ser ogsaa et forskjelligartet galleri av mønstre, fra de mest indviklede bibelske fremstillinger indtil det enkleste lineære tællemønstre. Enten sydde man mønstret i stoppesting eller man bare trak det igjennem. Filet var umaadelig i velten i det 16de og 17de aarhundrede. Ofte blev de filerte stykker sat sammen med stykker av lin, som ogsaa var forskjelligartet utstyret, enten med reticellaarbeide eller i punto reale, som er en egen teknikk med klostersonn i forbindelse med utskaarssonn. Mange andre maater blev

nytteløst, dertil trænges demonstration og det levende ord; men i sammentrængt form skal jeg forsøke at definere dens væsen.

Kniplingens materiale kan være fin guld-, sølv-, silke-, lin-, bomuldstraad, gjeteragg — og traad av aloens fiber, som brukes av bønderne i Italien og Spanien. Arbeidsredskaperne er knipleputen (der ofte varierer i form). Paa denne er der fæstet et stykke stivt papir, hvorpaa mønstret er opprikket. Øverst paa puten fæstes med knappenaaler enden fra traadene parvis sammen; disse er

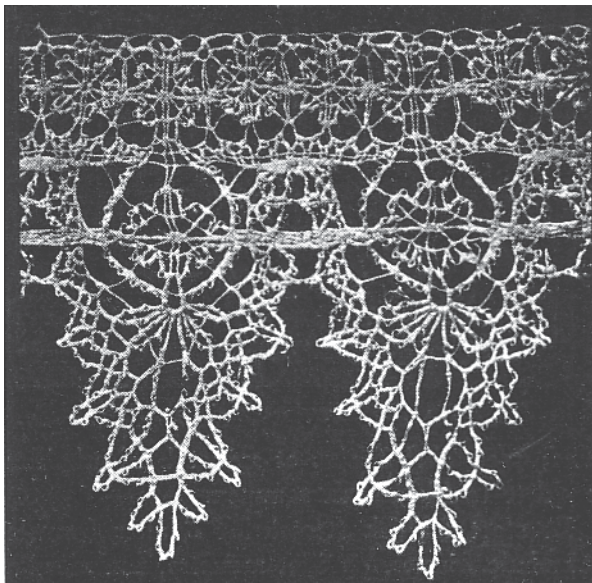

Fig. 12. Fletteknipling.

snurret op paa kniplepinderne, der som regel er av træ, men som ogsaa kan være av andet materiale. Pindernes form er øverst en snelle, der er forbundet med et haandtak. Ved disse pinders forskjellige fletting, slyng, kast, væv og slag fremkommer det mangetraadede varierte fletverk, der kaldes knipling. Av slag er der tre sorter som skal nævnes her (litt senere forklares linslag og formslag), nemlig $\frac{1}{1}$ slag, $\frac{3}{4}$ slag og $\frac{1}{2}$ slag, disse frembringer helt forskjellige toilé, $\frac{1}{1}$ slag helt kompakt, $\frac{3}{4}$ slag mindre kompakt og $\frac{1}{2}$ slag aapent og gitteragtig; det er især $\frac{3}{4}$ slag og $\frac{1}{2}$ slag som benyttes til kontrastering i toiléet og benævnes da «mat» ($\frac{3}{4}$ slaget), «grillé» ($\frac{1}{2}$ slaget). Kniplingernes forskjellige grundtyper er:

1. Flettekniplingen, som er den første og mest primitive, benytter kun firfletten (2 par pinder), denne knipling blir saaledes meget tynd. Takken med geometrisk mønster er dens element og sterkt stivet pyntet den kraver og mansjetter i det 16de aarhundrede. Den kulørte og forgyldte fletteknipling var en modeartikkel og saaledes meget utbredt i kulturlandene. Flettekniplingen kunde selvfølgelig gjøres rikere ved tilsætning av flere kniplepinder.

2. Formslag-kniplingen anvender formslaget ved siden av firfletten

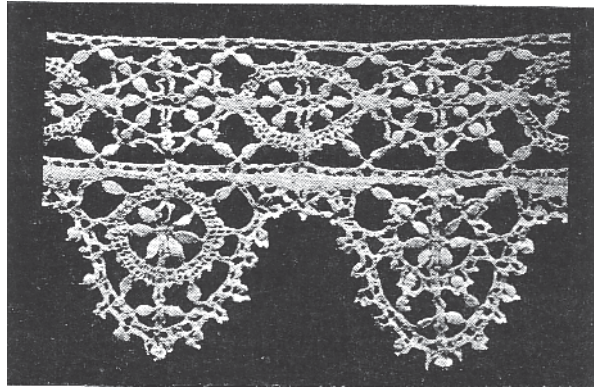

Fig. 13. Formslagsknipling.

jevne; men skal f. eks. et spidst blad arbeides, maa de første vævslag og de sidste trækkes godt sammen.

Et stort teknisk fremskridt danner formslaget derved at det kan gjengi avrundede former, og idet mønstret saaledes kan udvikle langt større rigdom i fylde og bøielighet.

Formslaget er den italienske putekniplings klassiske gestalt og den gjengir de gamle modelbøkers mønstre, især reticellaens, — den kaldtes derfor ogsaa ofte kniplet reticella. Genua har helt annekteret denne type, ellers sees formslaget som prydsting paa alle typer av kniplinger; bedst er den vel kjendt i de spidsovale figurer paa moderne grove kniplinger, hvor den populært kaldes «bitre mandler», fordi den er saa sen at lave, — selv den enkleste ting tar en uanet tid. Det gammeldagse prydsting «point d'esprit» er i formslag, likeledes de smaa prikker i Lillebunden.

Flettekniplingens og formslagskniplingens forum var væsentlig Italien, mens den 3dje type, Linslagskniplingen, blev grundtypen overalt ellers hvor der kniples. Navnet har den av linslagets fremtrædende plads i kniplingen. Dette karakteriseres ved de akkurat som i enkel lerretsbinding krydsende traade. Den karakteriseres ved sin flathet i motsætning til det plastiske formslag. Mønstret i linslagskniplingen er meget varieret; men ofte er det et i rankemotiv anordnet fladt baand. Denne type kaldtes baandguipure og har hat stor utbredelse. Især er den pleiet i Italien — særlig i Milano — og i Nederlandene. Da mønstret er det samme, forveksles de italienske ustanselig med de nederlandske. For at identificere dem rigtig maa traaden og teknikken grundig undersøkes. Den nederlandske traad er haardere tvundet end den italienske og finere; men i Nederlandene kniples der løsere

og linslaget (som skal beskrives efterpaa). For at fremstille formslag maa man arbeide med 2 par pinder, altsaa fire traade; av disse hænger de tre første lodret ned og med den fjerde traad væver man frem og tilbake i disse indtil figuren er tæt fyldt; denne dannes eftersom vævtraaden trækkes sammen eller ei. Skal en firkant dannes, er alle slag

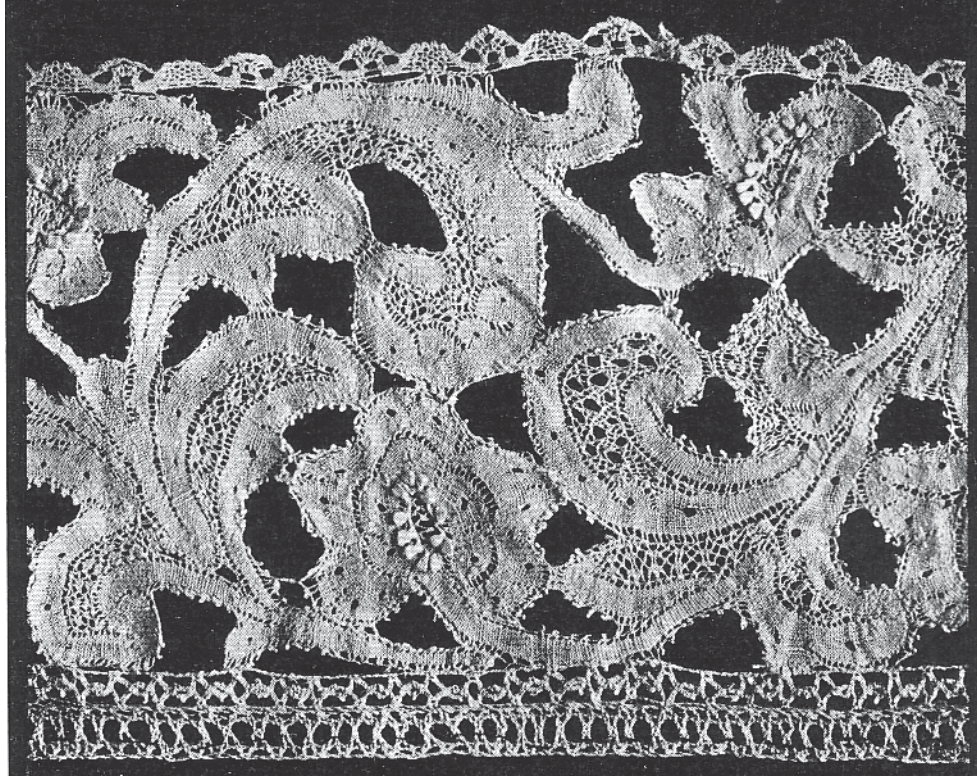

Fig. 14. Linslagsknipling.

og aapnere, her lægges an paa schattering i modsætning til Italien hvor der kniples tæt og fast. I folkekunsten er baand-guipure meget utbredt, dog i grovere form end de ovennævnte. I en forenkling av baand-guipure kniples baandet ret frem i metervis, derpaa lægges det i mønster, som sammenholdes av brider, eller maskebund indkniples, ofte syes mønstrets jours med forskjellige grunder. Dette blir selvsagt en inferior-knipling, hvor alle slyngninger i mønstret maa rynkes eller brettes, den kan jo ikke sammenlignes med den oprindelige, hvor baandet fint og jevnt snor sig i alle bugtninger.

Som regel har de sydde kniplinger navn efter sin teknik eller sit mønster, de kniplede derimot tar gjerne navn efter stedet hvor de arbeides, f. eks. genuesisk, milanesisk. Nu maa man dermed ikke tro, at alle de kniplinger der kaldes milanesiske, kniples i Milano. Det er kun typen, der benævnes saa.

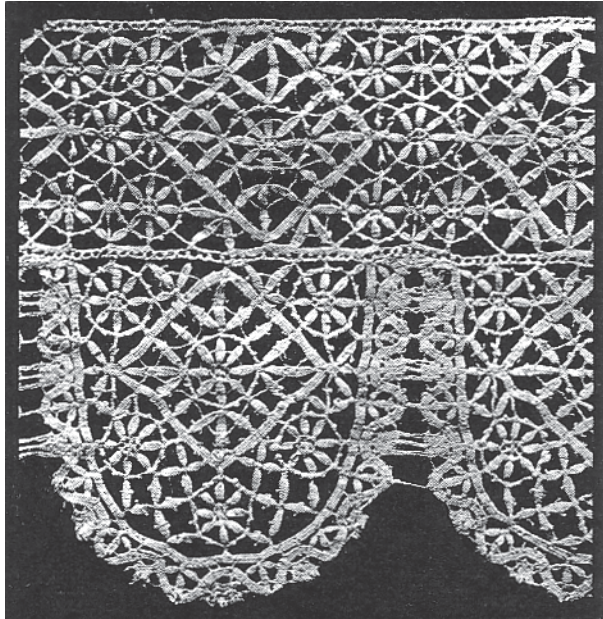

Fig. 15. Gennesisk knipling.

opdeler kniplingen, er typiske (rosoni genovesi). Genueser-kniplingen blev fortrinsvis benyttet til bordure paa de brede utbredte kraver og ærmeopslag som Rubens og van Dyck yndet at male paa sine portrætter. Samme mønstre benyttes naar — hvad der ofte forekommer — der knipler i lettere genre (fletteknipling). Genueser-kniplingen, naar den laves i formslag, er meget sen at arbejde; men umaadelig holdbar.

Lady Hamilton Chichester tilkommer æren for at ha indført den og kniple-kunsten til Malta omkring 1833. Her laves den væsentlig av silke, og mønstret er forøket med malteserkorset.

Kniplindustrien i Genua strækker sig langs kysten fra Albissola ved Vestrevieraen til Santa Margarita og Rapallo, som ogsaa i vore dage har en stor virksomhet.

I Chiavari er der en stor macramé-industri.

Corraline-kniplingen er en tro gjengivelse av de meanderformede slyngninger paa meandrina-korallen.

Milanos kniplinger adskiller sig sterkt fra Genuas, for det første ved sin teknik, idet linslaget er det fremherskende i Milano. Dernæst ved sin stil, barok par excellence som denne knipling er. Den tidligere nævnte

Putekniplingerne la i begyndelsen an paa mest mulig at ligne de sydde kniplinger. Dette lykkedes bedst i Genua, og som Venedig er dronning for de sydde kniplinger er Genua det for de kniplede. Formslaget, der væsentlig blev brugt her, ligner i sin tæthed og fasthet ganske skuffende den sydde knipling, ofte er hele toileet i denne teknik, eller mønstret er sammensat av de smaa i formslag kniplede maiskorn eller mandler. Mønstrene er meget ofte reticellaens og har hele renaissancens præg.

De store tunger, der helt

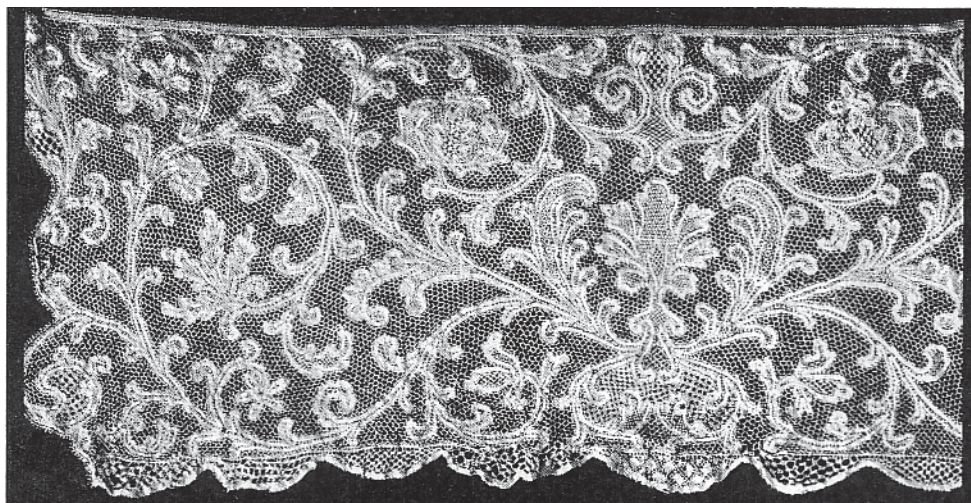

Fig. 16. Milanesisk knipling.

baandgruppe er her meget fremherskende. Milaneserkniplingen er ofte benyttet til sacerdotalt bruk. Dens ofte overdaadig rikt slyngede ranke snor sig i disse kirkens kniplinger om fremstillinger av Jomfru Maria, av engler eller prælatens monogram. Lagt paa et underlag av silke i purpur eller skarlagensfarve, virker den overensstemmende med den høitidelige kirkestemning. Til profant bruk ser man adelsvaaben og langhalede fugle. De ældste av denne type har brider, senere blev netbund brukt, av forskjellige typer; ofte ser man Valenciennes-masken, flettet av fire traade, men meget grovere end denne; av og til er netbunden firkantet og knyttet i de 4 hjørner. Mønstrer knipler ogsaa her først færdig paa puten, senere arbeides bunden ind. Milano har frembragt en blomstrende industri paa en meget letvintere maate end Genua; takket være den greie teknik, der samtidig er meget artistisk.

I Abruzzerne og i det maleriske Syd-Italien, der er fylt med middelalderlige monumenter og hvor kirkerne er saa rike paa skulpturer og indlagte arbeider og prydet med orientens keramik og herlige tepper, her har folket et vaakent øie for skjønhed. Da kniplekunsten naadde dit ned og blev kjendt, fik den en god grobund. De ældste kniplesteder er Aquila og Pescocostanzo. Her laves kniplingen uten tegning aldeles paa frihaand. Som saa ofte i folkekunst er det et motiv som foretrækkes, enten en hane, en vase eller et hjerte. «Piedi di gallini» (haneben) kaldes et ofte forekommende mønster (se fig. 18).

Fig. 17. Dronning Elisabeth med kniplot venetiansk slør og ruchebesætning.

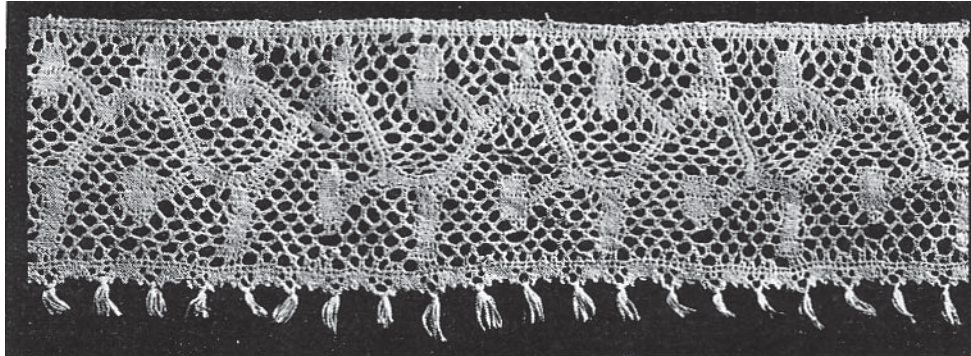

Fig. 18. Italiensk knipling kaldt «Haneben» (Piedi di gallini).

Ragusa er en av de tidligst nævnte produktionssteder for italienske kniplinger; man mener, at det var de ældste renæssancekniplinger i flette- og formslag, der her knipledtes. En støtte for denne mulighed er, at denne kniplingstype efter direktør Dregers mening den hele tid har holdt sig i Dalmatien, og endnu kan paavises der.

Vi har hørt om Venedigs sydde kniplinger; men der blev ogsaa kniplet.

Signora Ricci fremholder i sit verk om gamle italienske kniplinger at samtidig med at Venedig begyndte at sy kniplinger, kniplet de ogsaa. At indlate sig paa nogen konkurrence med de dyrebare sydde kniplinger, vogtet man sig vel for, men der var stor og rikelig bruk for deres mere beskedne produkter ogsaa. Det var væsentlig flettekniplinger i renæssancens tungete mønstre, der anvendtes. Lette, fine ting! (Se fig. 17). Man finder dem igjen i mønsterboken «La Pompe», trykt 1557. Hvor der ikke var tunger i kanten, var denne forsynet med traadfrynser. Især var det i smaabyerne i nærheten av Venedig man kniplet, i Murano, Burano og i Palestrina. Det er de to sidste steder, der nu i vor tid er vidt og bredt berømt for sine kniplieskoler, som er grundet av virksomme italienerinder, — hertuginde av Marcello er sjælen i det hele, og den kunstindustriinteresserte enkedronning Margarita er deres beskytter. I sidste øieblik fik man lært av de faa kvinder, der kunde svundne tiders teknik. Nu findes praktisk talt ikke den sydde knipling, der ikke kan fremstilles i Burano, og for sine pragtstykker av alenconstypen er den særlig berømt.

Som der i Burano er hegnet om den gamle sydde kniplieskunst har Cav. Michelangelo Jesurum i Palestrina reorganisert den gamle puteknipling og paa den er der ogsaa grundet en blomstrende industri.

I hvert hjem i Italien, hvad enten det nu er i det rikeste palads eller i den usleste hytte, tre ting er der som efter ens evne er utsyet og kniplingsbesat. Det er lakenet og putevaret hvorpaa engang ens døde legeme skal utstilles — samt duken hvorpaa den sidste olje skal anrettes.

Vi har set, at Venedig var hovedcentret for den store kniplingsindustri i Italien og dette var ingen tilfældighet. Man maa ta i betragtning Venedigs beliggenhet og dens utstrakte forbindelse baade med orient og occident. Man ser paa byens kunst, hvor sterkt Bysanz har præget den, og man vet hvilke uendelige kilder Venedig har at øse av baade med hensyn til teknik og mønster. Her blev som rimelig var forlagsstedet for en mængde av de mønsterbøker, der oversvømmet kulturlandene i det 16de og 17de aarhundrede, og som man heldigvis fremdeles kan studere, da de findes i de fleste biblioteker, om end i senere utgaver og eftertryk. De frembyr det bedste materiale til mønsterstudier. De første utgaver har mønstre kun til uttræksøm og reticella; senere følger kniplingsmønstre. «La Pompe» hadde en enorm utbredelse. Mange udmerkede mønstre er tegnet, samlet, utgit og spredt Europa over av navne som Vinciolo, Vecellio, Parasole og Gatanea m. m. fl.

De rike elegante kniplinger blev i begyndelsen væsentlig tat i anvendelse til kirkelig bruk, og de geistlige dignitærer gjorde sit til for at anskaffe disse skjønne prydelser til sine dragter og til sine kirker.

Mens de forbitrede og skaanselsløse religionsstridigheter raste, og da ved Ignatius Loyolas hjælp reformationens fremgang i Italien blev stanset og mens inkquisitionens baal fortærte den frie tænkningens mænd, blev der indenfor klostrets mure arbeidet de vidunderligste ting, verker der alle viser en taalmodighet saa stor, at den kun kan være præstert av fromme kvinder, der arbeider til Guds ære.

Ved de store kirkefester blev kniplingerne utfoldet i al sin herlighet og disse bidrager meget til at en katolsk kirkefest er noget av det pragtfuldeste skuespil, der kan fremvises. De gamle stykker er gjemt og holdt høit i ære som relikvier. Mange av dem, der i barokkens dage spredte glans over festerne, kan den dag idag sees i de pragtfulde forsamlinger av mægtige kirkefyrster, hvor kardinalens røde dragt skinner ved siden av monsignorernes violette graaverkskantede kapper, der er foret med cerisrød silke. Kniplingen er alles fornemste pryd. I brede tunge volanter henger den rundt deres vide, side skjorter og i tæt krus falder den ut over deres hvite, ringbesatte hænder. Naar sangerne fra musiktribunen istemmer: Ora pro nobis, og kordrengene i hvite kniplingskantede skjorter svinger sine røkelseskar saa luften blir søt som østerlandsk honning og det dæmpede lys fra vinduernes glas

Fig. 19. Dronning Anna av Østerrike med verghetti.

malerier blandes med vokslysenes milde skjær og falder varmt paa absidens fresker og spiller i kniplingernes gjennembrutte flate, der er bredt over alteret, da blir man var en skjønhetsglæde, som blir et minde for livet.

Italienerindernes interesse og raffinements i klædedragt er en historisk kjendsgjerning. I likhet med de græske kvinder brukte de meget sort, som fremhævet deres blonde haar, hvad alle hadde, enten fra naturens haand eller fra kunstens. Tiden elsket kontrastering, det varte derfor ikke længe før kniplingerne blev tat i verdslig bruk og det kniplingsbesatte lintøi paa den sorte dragt blev almindelig baade for mænd og kvinder.

Maria av Medici introducerter den store opretstaaende krave, der paa en saa iøinefaldende smuk maate fremviser datidens knipling «punto in aria». Til denne krave gaar der med en mængde kniplinger for at gjøre den rik og elegant. Kraven, som i Italien kaldes «verghetti» (se fig. 19), holdes oppe av et metalnet. Saa stort blev behovet for disse net, at hele kvarterer i Venedig var optat av at forarbeide dem. Kniplingsforbruget tiltar sterkt og den blev tat i bruk i hus og hjem, lagt over bord, bæk og seng. Forbruget blev snart saa enormt, at det fremkaldte det venetianske raads forbud mot slik overdreven luksus.

Kniplinger blev der brukt ved alle anledninger. Naar f. eks. dogen avla sin aarlige visit i klostret «della vergine», blev han av priorinden, der motok ham omgit av sine nonner, overrakt en i et guldhaandtak indstukket buket, der var kantet med de fineste kniplinger Venedig kunde præstere. Her ser man oprindelsen til de stive papirkniplingskantede blomsterbuketter fra vore bedsteforældres tid.

Clemens den 9de, Rospigliosopaven, † 1669, brukte ogsaa ofte kniplinger til presenter. Endnu i hans tid var de venetianske points umaadelig i kurs. Vatikanets og den hellige konklaves kniplinger er over enhver beskrivelse herlige; mange av dem er gaver fra kronede hoder. Det hænder endnu i vor tid, at de kommer i handelen — solgt ved en kardinals død av arvingerne; men oftest blir de jo indkjøpt av den nyvalgte prælat, som til sin nye ekklesiastiske værdighet er nødsaget at anskaffe flere kniplingssæt.

S I C I L I E N

V i har hørt, at utklipssøm (punto tagliato) og uttrækssøm (punto tirato) ofte forekom i Middelhavslanene. Paa Sicilien kan man den dag idag av disse faa kjøpt en gammel type som er meget interessant. Det er de lange stykker, som sandsynligvis er brukt til border paa alterduker. Der er stor variation i mønstrene; men altid er de holdt i renæssancens kirkestil. Det karakteristiske ved disse border er, at mønstret er spart ut i linet og det fremhæves ved grunden, hvis traade er uttrukne og utklippet saaledes, at der kun staar igjen et litet rutemønster; staverne i disse ruter er kastet om med traad (se fig. 1).

Paa Sicilien — og forøvrig ogsaa andre steder — blir likene pyntet med de fineste kniplinger, men ingen steder i verden, tror jeg de utstilles paa en mere uestetisk maate en her. I Kapucinerkatakomben i Palermo, hvor kun de aller ældste adelsslegter blev bisat, har jeg selv set likene, der alle er bisat i glaskister, iført kniplingsbesatte, elegante skrud, især husker jeg en gammel herre i hvit atlaskes dragt, som særlig var rikt besat med kniplinger, selv hans hvite sko hadde store kniplingsrosetter. Det var et gyselig panoptikon.

FLANDERN OG BRABANT

Fra den tidlige middelalder er Flandern bekjendt for sin tilvirkning av lin. At spinde lintraad og væve fine tekstilier med dem hører til de mest fremtrædende træk i Flanderns kommercielle historie. Denne industri har vistnok været landets største indtægtskilde og under de politiske forfølgelser i det 16de aarhundrede var det alene linindustrien, der reddet landet fra ruin, likesom det nu under verdenskrigen var kniplingerne som indbragte saa mange penger, at indbyggerne saavidt klarte sig gjennem de mange forfærdelige prøvelser.

Traaden, spundet av den flanderske lin, har en utænkelig finhet. Den blev spundet i mørke kjeldere; ti for tør luft vilde brække traaden, som var saa fin at spindersken ikke kunde følge den med øinene, men maatte ta fingerfølelsen til hjælp.

I Brabant vokste den bedste lin, i Gent blev den bleket og ingen overgik Mecheln i spindingen.

I intet land er det at kniple gaat folk saa i blodet som i Flandern. Kniplingen har her været den kvindelige befolknings underhold, glæde og trøst — baade i onde og i gode tider — saa at si fra vuggen til graven. Barna er ikke mange aarene før de haandterer kniplepinderne med den rene virtuositet, og saa længe de gamle kvinder kan se et skimt av lys med sine trætte øine og deres skjælvende hænder til nød kan holde rede i kniplepinderne, slipper de dem ikke. At kniple hørte med til opdragelsen; allerede under Carl V blev det paabudt at der saavel i klostrene som i skolerne skulde undervises deri.

Endnu fremdeles naar man besøker de gamle byer med sine stille kanaler, som gjenspeiler husenes gavler og façader, og naar man snubler sig henover den forfærdelige brolægning i de krunglete gater, og ser gjennem portene til

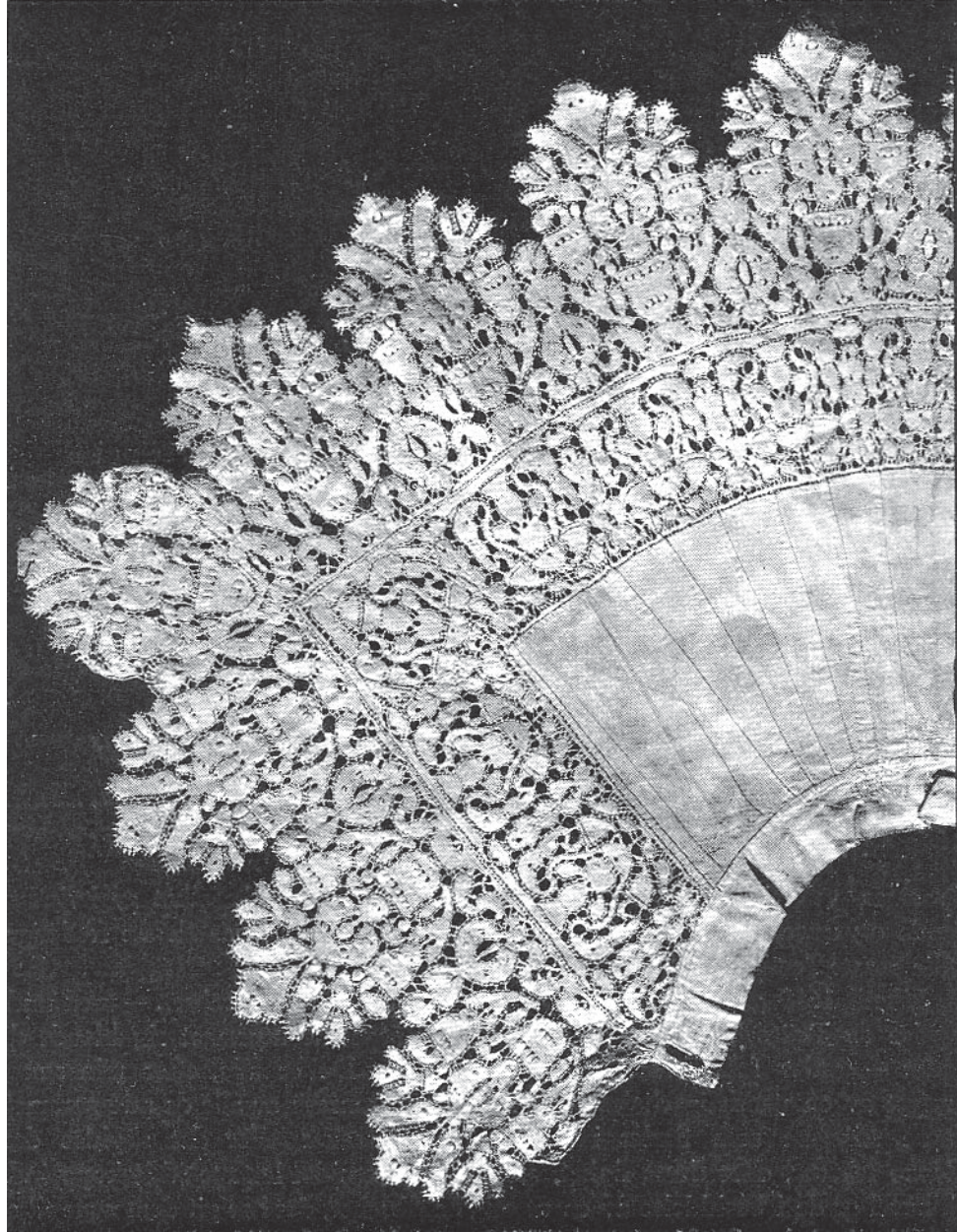

Fig. 20. Flamsk knipling.

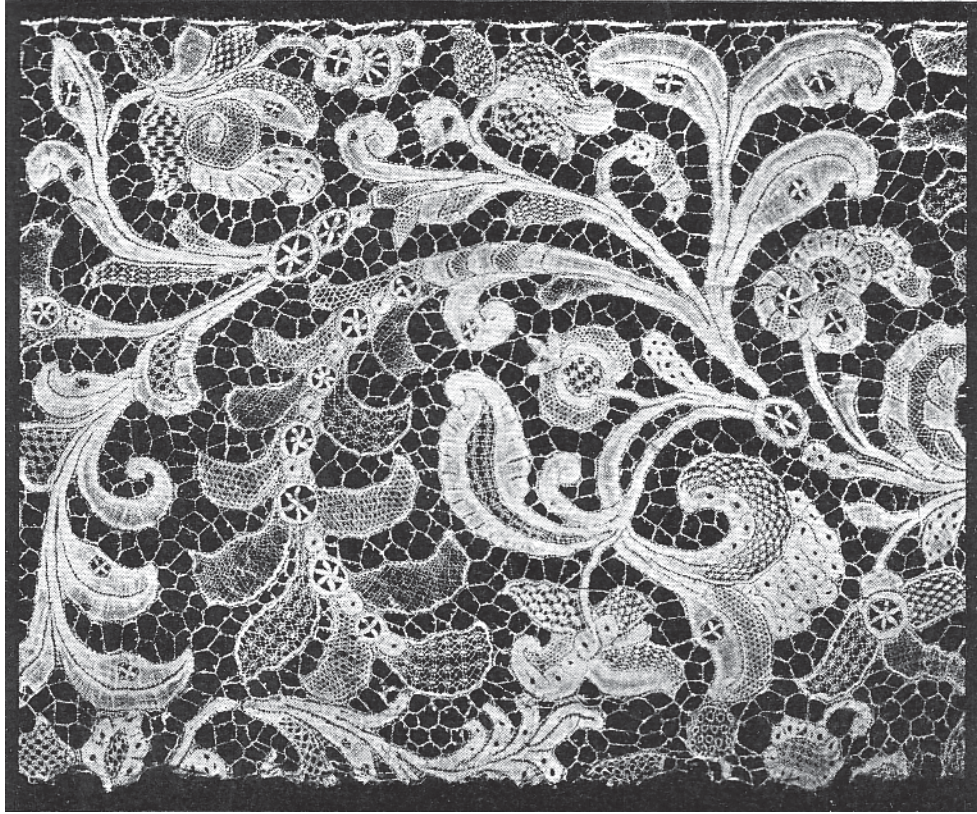

Fig. 21. Flamsk guipure.

de smaa velstelte, duftende haver, er altid landskapet befolket av kvinder, gamle og unge, som sitter bøiet over sin kniplepute og paa denne fredelige, stille maate fortjener sit livs underhold.

Liketil 1650 gik alle kniplinger, lavet i Flandern og Brabant — med undtagelse av Brüssel, der meget snart ved sin egenart utpræget sig blandt de andre — under fællesbenævnelsen flamske. De er alle, efter min smag, præget av en uendelig charme, enten det nu kommer av alle de rare gammel-dagse stingene som findes i mønstret og reseauet eller det skyldes den ujevne tekstur, eller deres finhet, som minder om det letteste edderkopspind; allikevel er de i besiddelse av en utrolig holdbarhet, der har git dem evne til at taale bruk i hundreder av aar. Saadan fin lin findes ikke i vor tid; materialet i alle moderne kniplinger er av langt ringere kvalitet og taaler derfor

ikke sammenligning i holdbarhet med hine tiders.

De første flamske kniplinger var i geometriske mønstre. Karl den 5tes barnebarn, infantinde Isabella, som fik Flandern til enkesæte, har paa et portræt en kolossal pipekrave i geometrisk mønster; denne krave kan i dimensioner maale sig med dronning Margots i Frankrike eller dronning Elisabeths i England.

Mange av de store utbrettede kniplingskraver paa Stuartbillederne er flamske (se fig. 20), de har renæssansens karakteristiske dype tunger og rike blomst- og bladverk og kan godt være en videre utvikling av de italienske formslagkniplinger, som de forøvrig ligner. Den saakaldte hollandske knipling — den kaldes saa, skjønt den ikke er kniplot i

Holland, men sandsynligvis i Nord-Brabant eller i provinsen Antwerpen — er meget tæt, den ser ut som om den var vævet; de store blomster og blade støter tæt op til hverandre, og det lille der sees av bund, er kniplot i grillé.

Kunstnerisk betydeligere end de ovenfor nævnte renæssance-typer er den flamske barokknipling med det store flytende rankemotiv, karakteristisk for Ludvig den 14des epoke, guipure kaldet. Her er tungerne helt forlatt og kniplingerne ligner brede mellemverk, ofte med en enkelt picotrad langs den ene kant; denne type er ofte av monumental virkning og komposition og ligner til forveksling den milanesiske fra samme tid (se fig. 21).

Fig. 22 fremstiller en flamsk knipling fra midten av det 17de aarhundrede,

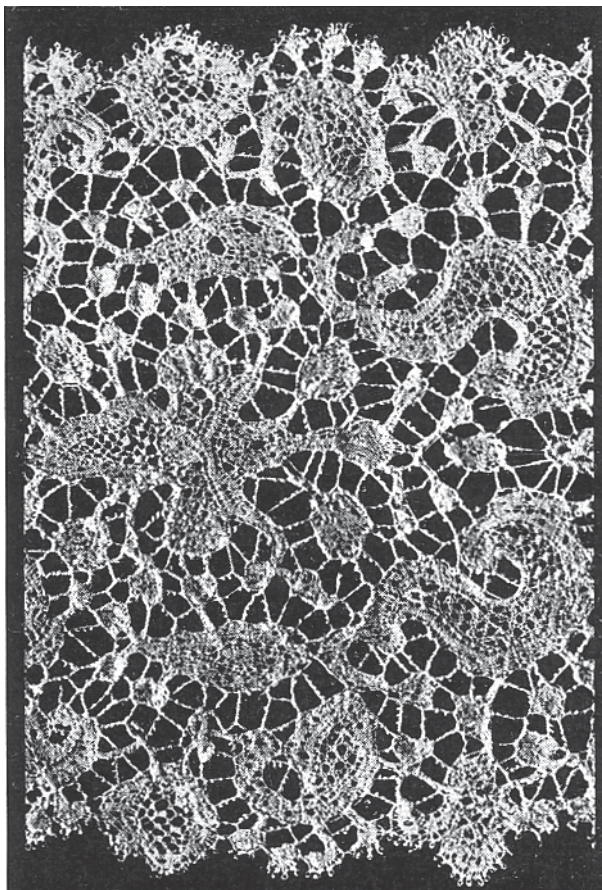

Fig. 22. Flamsk knipling.